

Наталія ТРОФАЇЛА,

orcid.org/0000-0002-9865-6133

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

(Умань, Україна) Trofaila_09@i.ua

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті відображено генезу поняття «емоційна культура вихователя», уточнено зміст понять «емоції», «культура», «компоненти емоційної культури», «педагогічна культура вихователя» та їхнє активне введення до наукового обігу сучасних педагогічних досліджень. Автор простежує генезу поняття емоційної культури, яка вивчається сучасними зарубіжними та вітчизняними науковцями. У статті визначення емоційної культури майбутнього вихователя розкривається через низку дотичних понять: культура емоцій, емоційна компетентність.

Автор статті розглядає проблему формування емоційної культури у майбутнього вихователя та здійснює аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми. Дослідження дефініції емоційної культури особистості засвідчує приналежність цієї проблеми до широкого кола питань, у яких висвітлюються такі вимоги до емоційної сфери фахівця, як здатність усвідомлювати власні емоції та переживання та емоції оточуючих, самоуправління та саморегуляція емоційними станами та реакціями, корегування власної поведінки відповідно стану інших тощо. Проаналізовано наукові дослідження з проблеми емоційної взаємодії вихователя з дітьми дошкільного віку та проблеми емоційної культури, її основних категорій і понять.

Висвітлено компоненти та структурні елементи, що забезпечують формування високого рівня емоційної культури, провідними вважаються: соціокультурний, поведінковий, власне емоційний, мотиваційний, етико-моральний.

Обґрунтовано емоційну культуру як основний елемент впливу на становлення особистості дошкільника та формування його емоційної сфери, відповідність цього особистісного утворення сучасним вимогам суспільства до фахівця дошкільної освіти. Пояснено, що емоційний стан фахівця дошкільної освіти передається дітям та викликає відповідні переживання, впливає на їхнє самопочуття та формування поведінкових стереотипів, оскільки в дошкільному віці яскраво проявляється «копіювання» почуттів та емоцій інших людей. Здійснений аналіз наукового дослідження дав змогу сформулювати важливість емоційної культури вихователя та окреслити значення цього особистісного утворення в процесі виконання основних виховних завдань.

Ключові слова: емоції, культура, майбутній вихователь, емоційна культура.

Natalia TROFAILA,

orcid.org/0000-0002-9865-6133

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor Department of Psychology and

Pedagogics of Child Development

Paulo Tychyna Uman State Pedagogical University

(Uman, Ukraine) Trofaila_09@i.ua

FORMATION OF EMOTIONAL CULTURE IN FUTURE EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

The article describes the genesis of the concept of «emotional culture», specifies the content of the concepts of «emotions», «culture», «components of emotional culture», «pedagogical culture of the educator» and their active introduction into the

scientific circulation of modern pedagogical research. The author traces the genesis of the notion of emotional culture, which is studied by modern foreign and domestic scientists. In the article the definition of emotional culture of the future caregiver is revealed through a series of tangible concepts: culture of emotions, emotional competence.

The author of the article considers the problem of forming an emotional culture in the future educator. The analysis of psychological and pedagogical researches of the problem is carried out. The study of the definition of the emotional culture of the person attests to the belonging of this problem to a wide range of issues, which cover such requirements to the emotional sphere of the specialist, as the ability to be aware of one's own emotions and experiences and emotions of others, self and self-regulation by emotional states and reactions . The researches on the problem of emotional interaction of the teacher with children and the problems of emotional culture, its main categories and concepts are analyzed.

The components and structural elements that provide the formation of a high level of emotional culture are highlighted as the leading ones: sociocultural, behavioral, emotional, motivational, ethical and moral.

The emotional culture as the main element of influence on the formation of the preschooler's personality and the formation of his emotional sphere, the correspondence of this personal formation to the modern requirements of society to the specialist of preschool education are grounded. It is explained that the emotional state of a specialist in pre-school education is transmitted to the pupils and evokes the corresponding experiences, influences their well-being and formation of behavioral stereotypes, since at the preschool age the «copying» of feelings and emotions of other people is clearly manifested. The analysis made it possible to formulate the importance of the emotional culture of a specialist of preschool education and to outline the importance of this personal education in the process of performing the main educational tasks.

Keywords: *emotions, culture, future educator, emotional culture.*

Постановка проблеми. Сучасні суспільні реалії, стан освіти в нашій країні, перспективи його поновлення роблять нагальною завдання підвищення розвитку культури нашого суспільства.

Одним із стратегічних завдань, визначених у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для формування професійної культури фахівця дошкільної освіти.

На сьогоднішній день, вихователь виступає першою важливою постаттю, після батьків, яка має безпосередній вплив на виховання емоційної культури дитини, підготовку своїх вихованців до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, показує, як виявляти свої емоції адекватно ситуації, керувати ними тощо. Своє виховне завдання фахівець з дошкільної освіти успішно та ефективно може виконати лише тоді, коли сам розуміє та може контролювати власні емоції та почуття, тобто має сформовану власну емоційну культуру має бути теоретично та практично спроможний проаналізувати власну професійну компетентність, а також сформувати платформу подальшого професійного та культурного зростання.

А отже, особливої уваги потребує розкриття емоційної культури фахівців дошкільної освіти.

Аналіз статті. У сучасних науково-педагогічних дослідженнях зміст професійної культури розглядається як сукупність спеціальних теоретичних знань і практичних умінь, що характеризує особистість вчителя з позицій цілісного професійного розвитку (О. Барабанщиков, Є. Бондаревська, В. Буряк, О. Гармаш, С. Єлканов, І. Зязюн, І. Ісаєв, О. Киричук, Л. Кондрашова, Д. Ніколенко, Н. Ничкало, В. Паламарчук, В. Радул, А. Растригіна, О. Рудницька, О. Савченко, та ін.).

У пошуках шляхів формування емоційної культури майбутніх педагогів важливе значення мало вивчення наукових праць відомих вітчизняних та зарубіжних учених з питань підготовки майбутніх викладачів у педагогічних університетах та інститутах (Г. Беленька, А. Богущ, М. Євтух, І. Зязюн,

Є. Карпова, О. Кононко, З. Курлянд, Т. Поніманська, Р. Хмельюк, О. Цокур), класичних університетах (А. Алексюк, Л. Коваль, В. Сагарда).

Професіоналізм, як риса особистості, гуманістичне мислення та поведінка, універсальні культурні норми – це найбільш узагальнені вимоги до сучасного фахівця дошкільної освіти.

Мета статті – на основі накопиченого досвіду та аналізу психолого-педагогічної літератури, проаналізувати становлення поняття емоційної культури як феномену особистості, а також окреслити сутність і значення емоційної культури сучасного фахівця дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до ґрунтовного розгляду особливостей формування емоційної культури вихователів, доречно уточнити тлумачення окремих понять. Провівши системний аналіз психолого-педагогічних, філософських, довідникових джерел з української мови, можна констатувати, що науковці по-різному підходять до розуміння поняття «культура», «емоції».

У тлумачному словнику української мови термін «культура» трактується як:

- по-перше, це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії;
- по-друге, як рівень розвитку суспільства у певну епоху;
- по-третє те, що створюється для задоволення духовних потреб людини;
- по-четверте, освіченість, вихованість;
- по-п'яте, рівень, ступінь досконалості якоїсь галузі господарської або розумової діяльності;
- по-шосте, розведення, вирощування якоїсь рослини або тварини, культивування (Янкович, 2008: 320).

Поняття «культура» Л. Симонова тлумачить, як систему цінностей, норм та знань, які склалися у суспільстві та регулюють його життєдіяльність, спосіб

пізнання оточуючого світу, установки і поведінка людини, знаки і їх сукупність, в яких міститься соціальна інформація (Симонова, 2003: 189).

Дослідник В. Келлер визначає поняття «культура», враховуючи різні характеристики, зокрема такі:

а) культуру створили люди, вона – результат колективних суспільних дій і мислення окремих осіб;

б) культура – соціальний феномен;

в) культуру пізнають і передають за допомогою символів;

г) культура – інструмент адаптації до певного середовища;

д) культура протягом тривалого часу здатна змінюватися і набувати нових рис та характеристик (Куриляк, 2004: 239).

Для визначення вихідного поняття «емоції» звернімося насамперед до лексикологічних джерел. Так, у психологічному словнику найсучасніших термінів поняття «емоції» (лат. *emovere* – збуджувати, хвилювати) трактується, як «психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання змісту життєвих явищ і ситуацій, обумовленого схваленням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта».

Педагогічний словник трактує поняття «емоції» як «реакцію людини і тварини на внутрішні та зовнішні подразники, що мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення й охоплюють усі види почуттєвої сфери та переживань». Тобто, іншими словами, «емоції» – це «особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відображають у формі безпосередніх переживань приємність або неприємність процесу і результату практичної діяльності людини, спрямованої на задоволення її актуальних потреб».

Емоції, на переконання К. Ізарда, «становлять трирівневий процес, який містить: пережиті або усвідомленні відчуття емоцій; процеси, що відбуваються в нервовій, ендокринній, травневій та інших системах організму; піддаються спостереженню виразні комплекси емоцій, зокрема ті, які відбиваються на обличчі» (Ізард, 1999: 464).

Вивчаючи проблему емоцій, О. Лук стверджував, що культура почуттів має включати в себе багатство та різноманітність переживань, уміння управляти почуттями, поважати почуття інших людей, співчувати їм. Він вважав, що, чим багатший власний емоційний досвід, тим легше уявити, зрозуміти душевний стан іншого і навіть «увійти в нього», та називав це «справжнім критерієм культури почуттів» (Лук, 1982: 175).

На основі психолого-педагогічного аналізу понять «емоції», «культура», варто детальніше розглянути феномен «емоційна культура».

Емоційна культура вихователя розглядається як складне особистісне утворення, інтегрована професійно значуща якість, що набула ціннісної спрямованості, системності, цілісності, здатності до самоуправління і саморегуляції; дозволяє адекватно виявляти, усвідомлювати, регулювати власні емоції, переживання, враховуючи емоційний стан дітей. Майбутній вихователь має володіти системою знань, що лежить в основі формування його емоційної культури.

Одним із перших дав визначення емоційної культури П. Якобсон. На його думку, емоційна культура є комплексом явищ, що являють собою розвиток і вдосконалення тих якостей емоційного життя, які в обмеженому вигляді проявлялися на більш ранньому віковому ступені (Якобсон, 1976: 64).

Культуру емоцій О. Чебикін розглядає, як систему особистісних настанов, що дозволяють суб'єкту адекватно усвідомлювати власні переживання та переживання інших людей, які відбивають ставлення до духовних цінностей та ідеології конкретного соціального середовища (Чебыкин, 1992: 5-10).

Розповсюдженою в науковому обігу є дефініція «культура емоцій», до основних ознак якої вітчизняний психолог В. Семиченко, відносить: доцільність прояву емоцій (певне функціональне призначення); доречність (відповідність емоції ситуації в цілому, враховуючи соціальне оточення); помірність (природність та відповідність прийнятним нормам) (Семиченко, 2001).

Серед компонентів, що забезпечують формування високого рівня емоційної культури, провідними вважаються: соціокультурний, поведінковий, власне емоційний, мотиваційний, етико-моральний.

Ці компоненти знаходять своє відображення в таких структурних елементах:

- опора на власні моральні принципи при виборі емоцій;
- відповідність емоцій вимогам, які висуваються по відношенню до себе;
- відповідність емоційного реагування віковим особливостям;
- адекватність емоційної реакції соціокультурним нормам;
- усвідомленість емоційного реагування.

Узагальнюючи трактування проблеми культури емоцій у дослідженнях науковців (І. Андреева, Т. Виноградова, С. Колот, О. Колядинцева, Л. Курганська, Д. Люсін, І. Павлова, О. Чебикін та ін.) варто зазначити, що її можна розглядати як-от: елемент загальної культури особистості; особистісне утворення, що містить деякі ознаки соціального та емоційного інтелекту; феномен, що базується на емоційній зрілості, особливо таких її компонентах як емоційна саморегуляція і емпатія, та пов'язаний з емоційним розвитком особистості.

Відзначимо, що емоційна культура сучасних фахівців дошкільної освіти є особистісним утворенням та професійною якістю, необхідною для успішного виконання основних освітніх завдань та ефективної професійної діяльності.

Висновок: Високий рівень ефективності виконання професійних завдань та вимог сучасної дошкільної освіти залежить не лише від рівня професійної готовності та сформованості професійних здібностей особистості, а значною мірою – від індивідуальних особливостей фахівця. Відтак, саме емоційна культура фахівця дошкільної освіти посідає провідне місце в низці наукових дефініцій, які описують процеси розвитку емоційної сфери людини та становлення особистості вихователя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Изард К. Э. *Психология эмоций*. СПб. : Издательство «Питер», 1999. 464 с.
2. Куриляк В. Є. *Міжкультурний менеджмент*. Тернопіль: Астон, 2004. 239 с.
3. Лук А. Н. *Эмоции и личность*. М.: Знание, 1982. 175 с.
4. Семиченко В. А. *Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу*. Хмельницький. 2001.
5. Симонова Л. М., Стровский Л. Е. *Кросс-культурные взаимодействия в международном предпринимательстве*. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 189 с.
6. Чебыкин А. Я. *Теория и методика эмоциональной учебной деятельности*. Одесса, 1999. С. 5–10.
7. Якобсон П. М. *Чувства, их развитие и воспитание*. М. : «Знание», 1976. С. 64.
8. Янкович О. І. *Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008)*. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 320 с.

REFERENCES

1. Yzard K. Э. *Psykhologyia emotsyi [Psychology of emotions]*. SPb.: Yzdatelstvo «Pyter». 1999. 464 p. [in Russian].
2. Kuryliak V. Ye. *Mizhkulturnyi menedzhment [Intercultural Management]*. Ternopil: Aston. 2004. 239 p. [in Ukrainian].
3. Luk A. N. *Emotsii i lichnost' [Emotions and personality]*. Moskva : Znanie. 1982. 175 p. [in Russian].
4. Semychenko V. A. *Teoretychni ta metodychni osnovy profesiinoho samovykhovannia studentiv vuzu [Theoretical and methodical bases professional self-education of students of higher education institution]*. Khmelnytskyi. 2001. [in Ukrainian].

5. Symonova L. M., Strovskiy L. E. Kross-kulturnye vzaymodeistviya v mezhdunarodnom predprynimatelstve. [Cross-cultural interactions in international entrepreneurship]. M. : YuNYTY-DANA, 2003. 189 p. [in Russian].

6. Chebykin A. Ya. Emotsional'naya regulyatsiya uchebno-poznavatel'noy deyatel'nosti [Emotional regulation of educational and cognitive activities]. Odessa. 1992. [in Ukrainian].

7. Yakobson P. M. Chuvstva, ikh razvitie i vospitanie [Feelings, their development and upbringing]. Moskva : Znanie. 1976. [in Russian].

8. Iankovych O. I. Osvitni tekhnolohii v istorii vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy (1957–2008) [Educational technologies in the history of higher pedagogical education of Ukraine (1957–2008)]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. 2008. 320 p. [in Ukrainian].